

JOSU OREGI ARANBURU (1919-1995)

Ustegabeko minbiziaz denbora laburrean eraman digu heriotzak Josu Oregi Aranburu urgazlea aurtengo Ostiral Santu egunez, hau da, apirilaren 13ean, bere sorterri zuen Bergaran. Hiri hortan jaioa bai zen 1919ko abenduaren 18an, Vicente Oregi bergarra eta Victoria Aranburu urretxuarren semea.

Batxiler ikasketak Bergarako dominikoetan eta Lekarozko kaputxinoetan burutu zituen. Gerra aurretxoan, hamazazpi urte zituelarik, Bilbon Injenieri Eskolan sartzeko urtebeteko ikastaroak egin behar zituen, baina zoritxarrez, gerra piztu zenez, guraso eta arrebarekin Mundakara ihesi joan beharra izan zuen armetan jaiki ziren militarrek Bergaran sartu baino lehen. Bizkaia galdu zenean, Donibane-Lohizunera jo zuten. Handik Belgikara bidali zuten ikasketak jarraitzeko asmoz. Liege hirian jesuitek zuten Institut Gramme izeneko eskolan ibili zen injenieritza ikasten 1939 eta 1940. urteetan. Handik ordea, munduko gerratea hasteko zorian alde beharra gertatu zitzaion eta etzituen ikasketok burutu ahal izan.

Euskal Herriko ifarraldera itzuli eta gero, alemanen ihesi, famili guzia itzuli zen amaren jaioterria zen Urretxura, zeren aita abertzalea izaki eta, adinagatik gerran partetik hartu ez bazuen ere, Bergaratik “desterratua” behar zuen, harik eta “politika-erantzukizuna” garbi jarri arte (“expediente de depuración de responsabilidades políticas” omen zeritzona, alegia). Garbitu zuen aitak “portaera” eta Bergaran gelditutako Domingo osabarekin aita-semeok hasi ziren “Fábrica de Tejidos Oregui y Cía.” zeritzan familiariko oihalgintzan lanean, eta han jarraitu zuen aita hil ondoren ere, 1975era arte.

Nik, Josu Oregi, Yon Etxaideren bidez ezagutu nuen; honek 1950. urtean *Alos Torea* eleberria argitaratzean biok izan bai ginen liburu horren zabalkundez lana egin genuenetarikoak. Urte zail haietan euskararen zabalkunde lanetan ari ginen eta geografiaz elkarregandik hain hurbil bizi ginenez, premiak eraginiko elkar-laguntza hortik zertokigun.

Horregatik, une honetan, izan bedi adiskide zenduaren oroit-aro, hildem dugun lanunaren bizitza adierazteko aukera ez ezik gure hizkuntzaren historiarako ere legezko iruditzen zait isilpean gordetako zenbait oroitzapen azaltzea.

Berrogeita hamarkadako lehen urte haietan, Josu, Bergaran aski bakarti aurkitzen nuen eta Eibarren bildu ginen zortzi euskaltzale hasberrien ekintzak pozgarri zitzaizkion. Etxaidek, bere aldetik, euskalduntze ikastaroak ematen zituen Donostian eta metodo modernoago batera aldakuntza egin berri zuen: “Umandi”ren gramatika, artean inprimatugabekoa eta bide hura gomendatu zigun. Soldadutzan lagun izan nuen Peli Romarategi gasteiztarra “Umandi”ren ikasle zen eta haren bidez Andoni Urrestarazu “Umandi”rekin harrereanean jarri ginen. Jakina, hark ere Gasteizen berak sortutako metodo berri horrekin irakaskintzan ari zen. Imanol Laspiur arduratu zen gramatika es-

kuratzeko jestioaz. Metodo berri hori multikopiaturiko orrietan jaso genuen eta don Rafael Artola, Bordari zenaren anaia, Eibarren apaiz zegoena gidari harturik abiatu ginen.

Andoni Urrestarazu "Umandi"ren hil berriaz artikulu polit bat agertu zuen Imanol Laspiur adiskideak 1993ko azaroaren 28an *Egunkaria* kazetan, non zekarren garai hartako eibartarron zerrenda, bera eta ni aipatzeaz gainera, beste honako hauen izenak ematen zituen: Jose Luis Ugarteburu, Paulino Larrañaga, Bittor Kapanaga, Jabier Zubiaurre eta Jose Antonio Eizaguirre. Imanolen memoria, zalantzarik gabe ondo ibili dela esango nuke, hala ere, Felix Azpitarteren izena gehituko nioke.

Etxaideri proposatu genion gramatika hura inprimatzea, gure laguntzarekik, baina ez zen ausartzen asmo horrek diru kopuru handia eskatzen zuelako. Orduan, gure kontura hartu genuen. Itxaropena argitalexearen jabe zen Patxi Unzurruntzagarekin mintzatu eta sarreratzat beharrezko iruditzen zitzaion diru kopuruaren maila jarri eta horeraino hurbiltzeko adina aurrez ordaintzeko gertu zeuden harpidedunak eginaz osatu. Hori zen asmatu genuena. Helburu hori lortzeko, Donostiako taldea Etxaideren ardurapean, Gasteizkoa Urrestarazu berak, Bilbon Xabier Peña eta zortzi eibartarrok azkar hasi ginen ate joka. Oregik berriz ere euskaraganako jarrera erakutsi zigun sorta ederra bere lepora hartuz. Bestalde, Gipuzkoako Diputazioak, sortu berri zuen Julio Urkixo Mintegia eta bertan burukide ziren A. Irigaray eta K. Mitxelenaarengana jo genuen Mintegiaren babes eske, algitalpenerako baimena lortzeko bide errazagoa iruditu zitzaigunez. Hala izaki, eta hara nondik izan zuen J. Urkixo Mintegiak bere lehen lana argitaratzeko aukera 1955. urtean.

Euskararen alde zerbait egitea zein zaila zen adierazteko beste gertakari bat adieraziko dut lekukotzat eta hemen ere zein beharrezko izan zen Josu Oregiren laguntza. 1955. urte berean, ohi bezala, San Joan jaietako programa argitaratu zuen Eibarko Diana inprimategiak. Jakina, guziaz erdaraz, baina bi artikulu eragingarri zekartzan: "Fidelidad" atariko gisa, non gorai patzen zuen eibartarron jatortasuna, eta orri batzuk barnerago "Eibar y el euskera" euskaldunoi gure hizkuntzaren alde zintzo jokatzeko deia eginaz. Bi idazlanok J. de Urko izenpean zetozten. Egilea, Julio Sarasua zen, kazetaria, gerraondoko urteetan Donibane-Lohizunen erbesteraturik egona, non izan zen Alderdiaren Eusko-Gaztediko buruzagi eta hori zen frankistentzat parka ezinezko pekatu nagusia. Pare bat urte baizik ez zeramazkin Eibarrera itzuli zenetik, eta bere aitaren drogeria dendaz arduratzeaz gainera, biziko bazen, frantses hizkuntzaren irakaskuntzak ematen zituen. Gizon baketsua izanagatik, abertzale ideak zituelako frankistek begitan hartua zuten eta maiz atxilotua. Artikulu biok zirelata, giza-legez, herriko agintariak eskertu beharrezkoak ziren, noski. Baina nork uste berez hain zentzu iluna zuten agintari haiek, zigorrezko zentzualdia eman nahirik edo, neurriz gainerako isuna jarriko ziotenik? Eibartarrik gehienei lotsagarria iruditu zitzaion eta euskal gramatikaz ari ginen taldetxoarentzat, zer esanik ere ez, gehiegizko injustizia! Horregatik, isunaren ordainketa geure lepora hartzea erabaki genuen; zeren garai hartan Eibarko euskaltzaleei berriz diru eske hastea ez zitzaigun ongi iruditu. Betiko zortziok ahal genuena jarri eta gehiagoko gabe, Bergarara jo nuen Josu Oregi adiskidearengana laguntza eske eta berak osatu zuen falta zen guztia. Ez naiz oroitzen zenbat, baina isunaren erdia baino gehiago zen berak eman ziguna. Horrez gainera ateak irekiago utzi zizkidan esanaz, hurrengoan ere holako beharrianetan joateko lasai beragana, baina bere laguntza isilpean gorde nezala.

Hemen uzten ditut bi artikulu horien fotokopiak, Euskaltzaindiko artxibategirako. Gaur egun, horiek irakurtzen dituenak erraz susmatuko du bere Herria eta hizkuntza

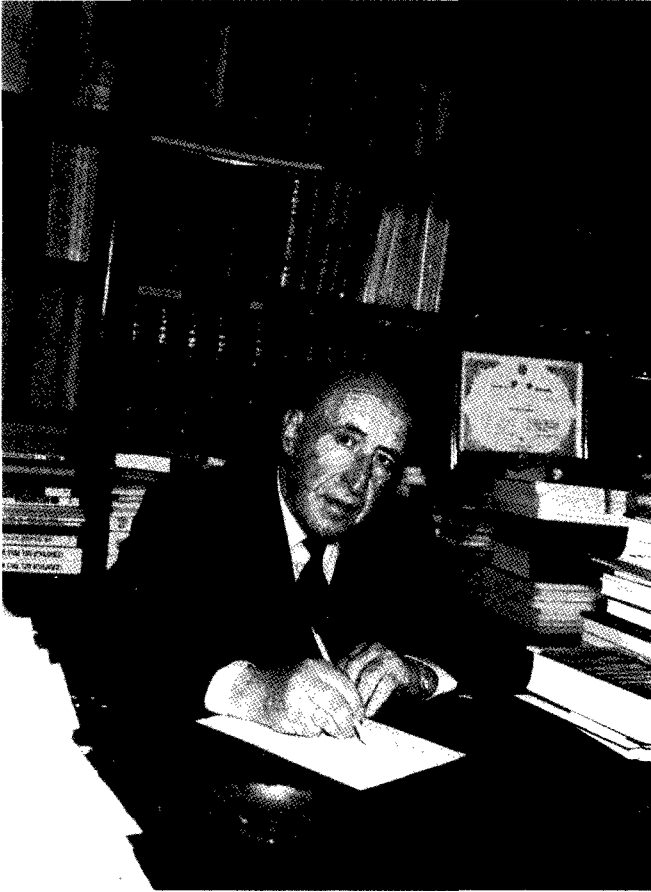
maite zituen gizon moderatu baten idazkiak direla eta sineskaitza irudituko zaio horiegatik isuna jaso zuenik. Baina, horrelakoxea zen denbora hartako gizarte giroa eta agiriok lekuko izan bitez.

1957an, martxoko batzarrean, Nazario Oleaga idazkari zenak proposatu zuen: "... egoki litzakela Euskaltzaindiaren Laguntzaileak izenez lenago inarduan Batzordea barriz atondutea eta beronen lana, sail bitan ebakitea: bata Jakintza gaien buruz, ta bestea Txindi (diru) batzearen arduraz" (ikus *Euskera*, 1935-1953. Sendoa, SA argitaldaria-rekin 1982. urtean osagarritz argitara eman genuen alearen 62. orrialdean).

Handik lasterrera, baina 1957ko urte berean, izendatu ninduten urgazle eta Euskaltzaindia diru eskaziaz *Euskera* agerkaria ere argitara ezinik ibiltzen zenez, Oleaga zenaren proposamenari heldu niezaiokeela agertu nion Mitxelena zenari, zeinek proposatu zuen nire asmoa 1959an, ekaineko batzarrean (ikus aipatutako *Euskera*, 1937-1953 ale bereziaren 81. or.). Ondorioz, 1959ko uztaileko batzarrean erabaki zen honako hau: "Bizitu bedi Euskaltzaindiak leengoko denpora batean eukan «Euskaltzaindiaren laguntzaileak» taldea" (Aipatutako ale berezi horren 84. orrialdean datorrenez). Orduan hasi nintzen hileroko batzarretara etortzen eta aldiari aldikotz ekintza horren kontuak ematen. Ekintzaren oinarri nagusia zen: *Euskera*-ren harpidedun gisa, beren borondatez urteko mila pezeta ordaintzeko gertu zeuden euskaltzaleak aurkitu. Garai hartan mila pezeta asko zen, baina agertu zen bi mila emango zuenik ere, eta guzieren artean, bere buruari mailarik altuena jarri ziona Josu Oregi bera izan zen bost mila pezetarekin.

Ekintza honek nahasmendurik ere ekarri zigun, Bizkai aldeko talde batek izen bera erabiliz, baina batzarretan konturik eman gabe, dirua beraiei zeritzoen erara erabiltzen hasi zirelako, askotan gainera ez Euskaltzaindiarekin eta ez euskararekin ezer ikustekorik ez zuten ekintzetan arituz. Horren berri ondo daki A. Irigoyen euskaltzainak, asko sufritu beharra tokatu zitzaionez. Gauzak gehiago ez okertzeko, larritasunetik irtezeko adina lortu genuenean utzi genion bide horri. (Gertakarion berri ikus aipaturiko *Euskera*, 1937-1953 zenbaki berezi hortan honako orrialdeok, 91, 100, 104, 122-124, 129, 132, 134-135, 141 eta 143). Bestalde, nire ardurapean egin zen guztiaren berri emanaz agiriak bildu eta *dossier* bat osatu nuen Euskaltzaindiaren artxibategirako.

Egia esan, poliziaik zaintzen ninduten susmoa nuen eta hortik gertatu zitekeanari begira, gauzak argi eta garbi utzi nahi nituen. Gero ikusi dudanez, ez nembilen hain oker. Garai batean gurekin euskal alfabetatze lanetan ibilia zen Juan Maria Jauregi Gipuzkoako Gobernadore izendatu zutenean Ararteko bisita egin nion eta berak luzatu zidan polizietan nuen fitxaren kopia, baita ere irribarrez esan: "Zu aingeru bat izan zara nere fitxarekin konparatuz". Eman zidan paper hartan, nere "pekatuagatik nagusia" honela idatzirik dator: "... fue presidente de enseñanza en reuniones de los que ayudan a EUSKALTZAINDI, cuya última reunión conocida tuvo lugar en San Sebastian el 31 de enero de 1960, en la que actuó como presidente, y en ella se acordó enviar noticias sobre actos vascos para que se publicaran en las revistas «Karmel», «Zeruko», «Argia», y «Goiz Argi», y otras, y hacerlo saber al huido político Jose Luis Alvarez Emparanza". Agiri bitxi hau ere hemen uzten dut gure artxibategirako, zeren gure mende honetako euskararen historiarako ez ezik Euskaltzaindiarekin ere badu zer ikusirik.

Josu Oregi Aranburu
Bergara, 1919-12-19—1995-04-14

Berrogeita hamargarren urteetan, dakizutenez, Euskal Herriko industri haskuntzak biztanlegoaren gorakada handia ekarri zuen eta eskola publikoek ez zuten haskuntza horren heinean eskolarik jarri, ez etxez eta ez maisuz. Une egokia iruditu zitzaigun guraso askorengan nabari zen hutsune horren larria ikastolez hornitzeko. Une hori aprobetxatu nahirik genbiltzan euskaltzale kezkatuok 1959. urtean. Eta, hara hor, Josu Oregik Bergara eta Eibar, elkarren artean baliatuz ikastolak jartzea non proposatu zidan. Horretarako hitz egin omen zen Jose Alberto Amilibia Peyussanne letraduarekin eta pribatu bezaila ahal zela ikusten omen zuen. Holakorik, niretzat ordea, amets eder bat baizik ez zen garai hartan. Urte bereko udaberriz Eibarren egin genuen bilera betiko euskaltzale taldetxoari dei eginaz; Oregi eta Amilibia etorri ziren eta antolakizumetan hasi. Izenez umeen eskola erabiltzea nahiago genuen, Donostian Elbira Zipitriak isil-

pean zeuzkanak eredu hartuz baina ez izen berarekin, elkarrekin nahasigabe segurantz handiagoa izango genuelakotzat. Bestalde, egia esan, gure ustez euskararentzat holako ekintzak isilpetik agerira atera eta klandestino kutsua kentzeko ordua zen. Ikastola horien ekintzaren berri Euskaltzaindiko batzarretan ematea ongi iduritu zitzaidan (ikus *Eusker*a, 1937-1953, aipaturikoa 90 eta 94. orr.).

Bertsolari txapelketak bultzatu genituenean ere laguntzeko gogoaz aldu zigun eta 1962an Debarroakoa Bergaran antolatzen lagundu; eta beste inon izan ez genuen zehazkizun bat eduki zuen Josuk, saioa magnetofoi zintaz grabaturik jaso eta Euskaltzaindiari erregalatu (ikus 1962ko azaroko agiria, *Eusker*a, 1937-1953 ale bereziaren 155. or.).

Oroituko zarete euskaltzaleontzat beste borrokaldi bat izan zela haurrei euskarazko izena jarri ahal izatea. Nik neuk, beti ere izena baino nahiago izan dut izana. Beraz, arreta askorik ez nuen ipini gure lehenbiziko haurra nola deitu kontu horretan, baina nire emaztearen gogokoa zen izen euskalduna jartzea eta horregatik eman nion gure antzinako historian agertzen diren zenbait izenen zerrenda berak hauta zezan. Une hartan, zer pentsa nezakean nik lau urte t'ardi beharko nituenik erregistro zibilean legez jartzeko? Hasieran, Unai bezala gelditu zen apaiz lehengusu batek bataiatu eta erregistro zibilean izen-historikoa zela agertuz, baina urtebetegarrenean familiako liburutik izen hori kentzera behartu nahi ninduten, eta eskerrak alkatearengana jo eta hau nire alde jarri zela, gehiagoko eragozpenik gabe jarraitu nuen. Bigarren urtera orde, 1966an, epaitegitik ofiziozko meatxua jarri zidaten eta lekukoekin juezagana jotzea erabaki nuen. Lekuko bikainak lortu ere bai, urte hartan Eibarren lanean aritu zen Gabriel Aresti adiskide zena, Argentinatik denboradaxo bat hemen igarotzera etorria zen Benito Montoya, Buenos Airesen Euskaltzaleak zeritzan elkarteburua, eta telefonoz dei egin orduko laguntzeko gertu jarri zen Josu Oregi bera. Jokaera horren aurrean juezak atzera jo zuen eta, horren arabera, legezatzeko bidean jarri. Baina ez ordea historiako lekukotasunen azterketarik egin gabe: ikus, *Unairi* buruzko lana *Fontes Linguae Vasconum* aldizkaria, 1971, III. urteko 87-94. orrialdeak.

Esan beharra dut politikaz, Josu, izatez EAJ alderdikoa zela nahiz eta geroago alderdi horretan gertatu zen etenduraren ondotik EAKo gertatu. Hala ere, esan nezake, Josu Oregiren idearik eta sentipenik sakonenean Euskal Herriaren nortasuna eta euskaldunon batasunean mugatzen zirela, horren barnean bere euskalari lana: euskal gramatika, zientzia eta historia gogoko zituela. Bere ekintzak eta laguntzak oso onak izan ziren, hizkuntzaren historian aurrerapide urratsen oroigarri edukitzeak, eta 1965. urteko irailaren 24ko batzarrean, euskararen alde egin zituen lanegatik eta aurrerantzean egin zezakeanaren pozgarri, Euskaltzaindian ohi den bezala, euskaltzain urgazle izendatua izan zen. Artean ez zuen asko idatzi, Euskal Herriaren Adiskideak Elkartearen butelinean erdarazko saioen bat edo beste eta *Jakin*-en euskaraz beste zenbait saio baizik. Baina aspalditik eskolak ematen zituen, matematikaz uste dut, bai gatzeleraz eta baitere euskaraz, ikaslearentzat ulergarriena zeritzonean, Bergarako "Escola Elementalean" (Lanbide Institutu) eta han bertan, euskal alfabetatzean ere aritu zen.

1977-1979. urteetan *Deia* egunkariko euskal sailaren arduradun izana. 1980a geroztik Euskal Legebiltzarreko argitalpen eta itzulpen buru aritu zen zazpi urtez. Bertan gaur egun egiten den bat-bateko itzulpenen antolakizuna berari zor diogu. Euskararen Aholku Batzordeko kidea ere izan zen eta EITBko kontseilukide 1981-1985. urteetan.

Nik ez dakit Euskaltzaindiko urgazle izendapenak idazletzara bizkortu zuen ala ez, baina ordutik geroztikoak ditu idatzirik gehienak: gramatika saio, historia aburuak, fisika adierazpenak, berri hedakundez eta abar. Dena dela, ez zen geldirik egoteko jaioa.

Bere idatzietan inoiz “Osirantz” eta “Zubiarte” izenordeak erabili zituen. Idazlanok ordea, aski sakabanaturik aurkituko ditugu honako aldizkari hauetan: *Bol. Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País*, *Jakin*, *Zeruko Argia*, *Fontes Linguae Vasconum*, *Kardaberaz Bazkuna*, **Euskera**, *Elhuyar*, *Deia*, *Ariztondo*, ... Esan bezala, horietako asko euskal gramatikaz dira.

Ez da izango bibliografia ugariaren jabe, baina nire ustez uka ezinezko garrantzia duen lana burutu zuen, bai aldi larrietako ekintza haiekin eta idatzirik utzi zizkigunekin.

Hemen uzten dut Euskaltzaindiko artxibategirako bere seme Enekoren laguntzaz osatu ahal izan dudan zerrenda, ikertzaileek kontuan har dezaten eta bere ekintzak edo-nork ezagutu ditzan, eta, nola ez, euskaltzale zintzoaren lekuko.

Oroit-aro honetan ez nuke bukatu nahi azpimarratu gabe, parte handi batean lekuko naizenezkero, gure hizkuntzaren berpizkunderako zenbat isileko lan egin zuen euskaragatik inork ezer guti ematen zuen denbora zail haietan. Josuk, bere emaitzarik hoberenak hor agertu zituen bihotzean zeraman hizkuntzaren alde. Ekintza horietan gizon jokatzeari inork ezingo dio ukatu. (GB).

J. Oregi zenaren lanen bibliografia

Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País:

“Ojeando viejas revistas”, 1950, VI, 233-236.

“Sobre algunos aspectos de la conjugación vasca”, 1953, IX, 37-60.

“El itinerario de la fuga de César Borgia”, 1964, XX, 317-318.

“Rectificando una fecha, la fundación de Sasiola”, 1974, XXX, 263-264.

Buletin honetako “Revista de revistas” sailaren arduradun 1974-1978. urteetan.

Jakin:

“Idazki ezkutua. (Aldapekori)”, 1965, 17. zenb., 22-25.

“Idazki ezkutua II. (Aldapekori)”, 1965, 18. zenb., 57-62.

“Fisikaz eta ...”, 1965, 18. zenb., 78-82.

“Elkarriketa Bergararik”, 1965, 19. zenb., 8-13.

“Noiz? Nun?”, 1965, 19. zenb., 58-63.

“Argiaz zerbait”, 1965, 20. zenb., 47-50.

Fontes Linguae Vasconum:

“Aditzeko askargille batzuei buruz”, 1971, III. urtea, 307-310.

“Euskal aditzaz zenbait gogoeta”, 1974, VI. urtea, 265-283.

“Ochoa Arinen Doctrina (1713)”, 1972, IV. urtea, 353-369.

“Júpiter, oste, eta osteantzerakoak”, 1976, VIII. urtea, 171-177.

“Birdeklinaketa. Aditz-fleziioekingo «(e)n» anazko atzizkia”, 1977, IX. urtea, 215-234.

“Berriz ere euskal aditzaz”, 1985, XVII. urtea, 265-231.

“Textos antiguos vascos. Acotaciones”, 1992, XXIV. urtea, 263-270.

Kardaberaz Bazkuna:

“Erion aditzaren erabil-arauez”, 1973, II, 59-62.

Euskera:

“Leizarragaren aditza dala ta”, XIX, 1974, 233-239.

“Leizarraga. Bonaparte eta beste”, XIX, 1974, 276-278.

“Euskal aditzen sailkaikera jator baten bila”, XX, 1975, 359-372.

“Gramatika-gaiak. Esakune batzuen azterketan lehen-urratsak”, XXI, 1976, 194-203.

“Birraztopen bat: «Hiketa» eta «zuketa»”, XXII, 1977, 685-699.

Elhuyar:

“Egungo fisikaz”, 1975, 4. zenb., 27-34.

Ariztondo:

“Curiosa descripción de Bergara”, 1976, n.º 1.

“Bergarako euskera”, 1976, n.º 1.

“Bergara eta ostraillika”, 1976, n.º 2.

“1506gneko egun batez”, 1977, n.º 3.

* * *

“Euskal adizkera. (Hitzaurre bat eta hamaika saio. Piarres Lafitte-ren Atari gisakoa)”. Ed. La Gran Enciclopedia Vasca, 1982.

Leandro Silván, *Cerámica del País Vasco*, San Sebastián, 1982. Josu Oregiren “Aintzin-hitzak”.

Deia egunkariaren euskal saileko arduradun 1977-1979. urteetan.

1995-07-05

J. San Martin